

STALIŠČA DO JEZIKOVNE RAZNOLIKOSTI NA NARODNOSTNO MEŠANIH OBMOČJIH V SLOVENIJI

STANDPOINTS TOWARDS LINGUISTIC DIVERSITY IN THE ETHNICALLY MIXED TERRITORIES OF SLOVENIA

The article presents some empiric data acquired during the research project which point out the perception of the chosen sample of inhabitants regarding the role of language – so minority as majority – in the society. It shows how the population estimates the presence of a minority language (Italian or Hungarian) in the environment where the minority language is equal to the majority language. Standpoints of respondents towards bilingualism are also presented, and specially emphasized is their attitude towards the statement that “in my settlement, bilingualism is a necessity”.

Keywords: Slovenia, ethnically mixed territories, bilingualism, population standpoints

V prispevku avtorica prikazuje nekatere empirične podatke raziskave, ki osvetljujejo percepcijo izbranega vzorca prebivalcev o vlogi jezika – tako manjšinskega kot večinskega – v družbi. Prikazano je, kako prebivalci ocenjujejo prisotnost manjšinskega jezika (italijanskega oz. madžarskega) v okolju, kjer je jezik manjšine enakovreden z jezikom večine. Prikazana so tudi stališča anketirancev do dvojezičnosti, posebej pa je izpostavljeno stališče anketirancev do trditve “dvojezičnost je v mojem kraju življenjska nujnost”.

Ključne besede: Slovenija, etnično mešana področja, dvojezičnost, stališča prebivalstva

UVOD

Jezik in družba sta tesno povezana in med seboj prepletena. V določenih trenutkih je skoraj nemogoče ločiti jezikovne procese od družbenih. Jezik je del posameznikove osebnosti, jezikovne navade pa so najpomembnejše sestavine družbenih navad. Jezik je kot družbeni fenomen tesno povezan z družbeno strukturo in družbenim vrednostnim sistemom. Posameznik prav z jezikovnim sporazumevanjem oziroma s svojim jezikovnim obnašanjem odseva družbene norme, ki jih zahteva določen položaj, hkrati pa z njim določa tudi svoj odnos do drugih ljudi in položaj v družbi.

Čeprav v današnjem času prevladuje hiter razvoj telekomunikacijske tehnologije in se vedno bolj uveljavlja globalno komuniciranje (radio, televizija, internet ...), pa jezik še naprej ostaja eno najpomembnejših sredstev uspešne komunikacije. Jezik ima vedno *“dvojno naravo”*. Ne pomeni samo simboličnega sistema, katerega namen je, da prenaša informacijo o neki zadevi, ampak je lahko obravnavan tudi kot družbena značilnost, kot kulturni proizvod, ki sodeluje pri oblikovanju in ohranjanju odnosov med ljudmi. Posameznik jezik usvoji, ga goji, razvija, zanemarja ali opušča. V tem kontekstu je jezik predmet in značilnost posameznika in skupnosti ter obravnavan v povezavi z značilnostmi posameznika (starost, izobrazba ...) in skupnosti (status jezika v družbi, število govorcev jezika ...) ter v povezavi z obema. Prav ta dvojna narava jezika vpliva na posameznikovo jezikovno obnašanje ter na posameznikovo sprejemanje jezikovne raznolikosti.

Z družbenega vidika sta pomembna dva vidika jezikovnega obnašanja (Trudgill, 1986):

- prvi se nanaša na funkcijo jezika pri oblikovanju družbenih odnosov,
- drugi se nanaša na vlogo, ki jo ima jezik pri prenašanju informacije o govorcu.

Oba vidika odsevata povezavo jezika in družbe ter se medsebojno prepletata. Jezikovno obnašanje posameznika je vedno povezano s stališči in z vrednotami ter motivacijo za učenje in rabo jezika. Jezik ni samo orodje za sporazumevanje in sredstvo za doseganje poklicnega in družbenega uspeha, ampak predstavlja temelj, ki posamezniku in skupnosti odpira pot za spoznavanje in sprejemanje okolja. Jezik ima funkcijo individualnih in socialnih identitet, kajti jezikovni repertoar postavi posameznika – govorca v določeno socialno in tudi etnično strukturo.

Različne skupnosti imajo v posameznih okoljih različno vlogo in položaj, kar pogojuje, da imajo tudi jeziki teh skupnosti, ki prihajajo v stik, različne vlogo. V specifičnih situacijah je izbira določenega jezika ali določene jezikovne variante

posameznika ali skupine vedno v povezavi z družbenimi faktorji, kar vpliva tudi na različno zaznavanje in sprejemanje jezikov.

Različne družbene situacije vplivajo na jezikovno izbiro posameznika in na njegovo sprejemanje okolja. Jezikovna izbira med dvema jezikoma je največkrat jezikovno "tiha", toda v družbenem pomenu veliko pomembnejša in "glasnejša".

Percepcija jezikovne raznolikosti se odraža tudi v stališču posameznika oz. skupine do jezika. Stališče do jezika je kompleksen fenomen, ki vključuje tako sprejemanje jezika, znanje jezika in vplive zunanjih/situacijskih faktorjev. Kateri jezik oziroma katera jezikovna oblika se v določenem kontekstu uporablja, je v veliki meri odvisno prav od posameznikovega subjektivnega mnenja, od njegove jezikovne zmožnosti ter od motivacije za učenje in rabo jezika. Vse našete kazalce lahko združimo pod sintagmo "stališče do jezika". Pri interpretaciji empiričnih podatkov ni dovolj, da zaznamo stališče in ga s statističnimi metodami analiziramo in ovrednotimo, ampak moramo stališče do jezika umestiti v okolje ter ga analizirati z dodatnimi dejavniki. V prispevku predstavljamo izbrane rezultate raziskav, ki so potekale v okviru longitudinalno in multidisciplinarno zastavljenega projekta "Etnična identiteta in medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru"¹ v različnih časovnih obdobjih, in sicer v Lendavi leta 1991, 1994 in 1996 ter na Obali² leta 1994 in 1996. V vzorec so bili vključeni naključno izbrani prebivalci Lendave in Obale.³ Sestava naključno izbranih anketirancev je bila etnično heterogena⁴ in je odražala etnično strukturo narodnostno mešanega okolja.

Izbrani rezultati – ocena prisotnosti jezika ter stališče do dvojezičnosti – osvetljujejo pogled prebivalcev narodnostno mešanega območja na jezikovno raznolikost.

OCENA PRISOTNOSTI JEZIKA V JAVNEM ŽIVLJENJU

V raziskavi je bilo anketirancem zastavljeno naslednje vprašanje: *"Kako ocenjujete prisotnost madžarskega/italijanskega jezika na narodnostno mešanem območju v javnem življenju (priredivte, obvestila, razglasi, dvojezični napisi)?"* Vprašani so se odločali po lastni presoji, ponujena pa jim je bila trostopenjska les-

* * *

¹ Nosilka projekta prof. dr. Albina Nečak Lük.

² V prispevku je uporabljen termin Obala. Termin se je uporabljal v okviru že omenjenega projekta in sicer zato, ker smo zajeli naključno izbrane izpraševance iz mesta Izola/Isola in pa naključno izbrane pripadnike italijanske narodnosti s celotnega narodnostno mešanega območja Slovenske Istre.

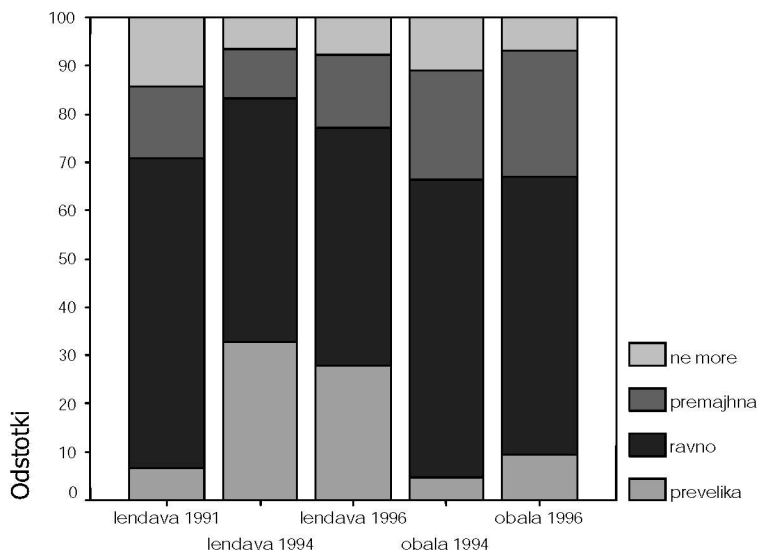
³ Lendava: leta 1991 - N = 678; leta 1994 - N = 333; leta 1996 - N = 320

Obala: leta 1994 - N = 697; leta 1996 - N = 264

⁴ Etnična sestava vzorca sloni na osnovi analize odgovorov anketirancev, kjer so sami odločali o pripadnosti etnični skupini. Tak družbenopsihološki pristop pri določanju etnične pripadnosti zagovarja tudi Barth (1969).

tvica – prevelika, ravno pravišnja, premajhna. Kot četrta jim je bila dana možnost, da ocene ne morejo podati. Vprašanje je bilo anketirancem postavljeno v vseh časovnih etapah projekta.

Graf 1: Prikaz ocene prisotnosti jezika manjšine na narodnostno mešanem območju



Grafični prikaz ponazarja,⁵ kako so vprašani ocenili prisotnost madžarskega oziroma italijanskega jezika v Lendavi in na Obali. Statistično opazne razlike ($p = 0,000$) so tako glede na oceno prisotnosti kot na leto raziskave in na narodno mešano območje. Zaznani so premiki v oceni prisotnosti. Ocena prisotnosti manjšinskega jezika v javnem življenju je subjektivno obarvana in ne vsebuje samo jezikovne komponente, ampak neposredno odraža odnos vprašanih do dvojezičnosti in do dvojezičnega okolja ter posledično tudi stopnjo sprejemanja različnih jezikov v okolju.

* * *

⁵ Ocena prisotnosti je prikazana glede na frekvenčne rezultate –glej Sonja Novak Lukanovič, Jezikovno prilagajanje na narodnostno mešanih območjih Slovenije, Ljubljana, FF, doktorska disertacija, Priloga 1, Tabela 1.

Na Obali so relativno majhni statistični premiki v oceni prisotnosti manjšinskega jezika v javnosti v obeh obravnavanih časovnih točkah. Odstopanja v stališčih anketirancev se nanašajo tako na oceno "prevelika", kot "ravno pravšnja" in tudi "premajhna" prisotnost italijanskega jezika v javnem življenju. Večina vprašanih v obeh časovnih točkah je bila mnenja, da je italijanski jezik ravno prav prisoten, relativno veliko vprašanih (približno četrtnina) pa je bilo v obeh časovnih točkah celo mnenja, da je italijanski jezik premalo prisoten. Takšno mnenje zagovarja večina pripadnikov italijanske narodnosti ter tudi velik odstotek vprašanih iz skupine "drugi".

V Lendavi je situacija nekoliko drugačna, čeprav v vseh časovnih točkah prevladuje mnenje, da je madžarski jezik ravno prav prisoten. Ocena vprašanih – obe skrajnosti, prevelika in premajhna prisotnost – se je spreminjala. Statistično opazne premike v oceni prisotnosti manjšinskega jezika lahko pripisujemo vplivu družbenega okolja, in sicer spremenjeni družbenopolitični situaciji v Sloveniji po letu 1991 ter novoustanovljeni državi. Spremembe so se odražale v naraščajočem slovenskem in tudi madžarskem nacionalizmu, kar dokazuje podatek, da je v raziskavi leta 1994 znatno narasel odstotek vprašanih, ki so bili mnenja, da je madžarski jezik preveč prisoten (kar 32,7 odstotka). Rezultat iz leta 1996 pa kaže na naraščajoči odstotek vprašanih, ki menijo, da je madžarski jezik premalo prisoten (15 odstotkov).⁶ Statistično manjši odstotek vseh vprašanih v primerjavi z vprašanimi na Obali pa je bil mnenja, da je prisotnost madžarskega jezika premajhna.

Analiza variance (ANOVA),⁷ ki se nanaša na obe področji, kaže, da med vsemi spremenljivkami na oblikovanje ocene prisotnosti jezika manjšine v javnem življenju še najbolj vplivata narodnost in izobrazba anketirancev. Nadaljnja poglobljena statistična analiza križanja, ki se nanaša na izobrazbo anketirancev⁸ pa je pokazala, da je na Obali vpliv izobrazbe bolj izrazit kot v Lendavi.⁹

Ocena "premajhna" prisotnost kaže na pomembne statistične razlike med skupinami, pri čemer zlasti izstopajo pripadniki manjšine. Mnenje o premajhni pri-

* * *

⁶ Pregled tiska (časopisnega in revialnega) v letu 1994 ni pokazal, da bi se spomladi leta 1994, v času naše raziskave, odvijali dogodki, ki bi vplivali na spremenjeno mnenje anketirancev. Lahko pa so ga zaznamovali dogodki iz prejšnjih let, povezani z dvojezično šolo (ustavni spor) in z dvojezičnimi osebnimi dokumenti. Rezultat je lahko tudi odraz naraščajočih čustev in s poudarjanjem identitete lastnega naroda (tako pri večini kot pri manjšini), ki se je ob osamosvojitvi in lastni državi še stopnjevalo. Kasnejši rezultati kažejo, da so se čustva umirila.

⁷ glej Sonja Novak Lukanovič, Jezikovno prilagajanje na narodnostno mešanih območjih Slovenije, Ljubljana, FF, doktorska disertacija, Priloga 1, Tabela 2.

⁸ Ibid. 9, Priloga 1, Tabela 3.

⁹ Statistična analiza – Chi – square Tests je naslednja: Lendava $p = 0,157$, torej je $> 0,05$, kar kaže, da ni statistično značilno. Na Obali pa je $p = 0,058$, torej je statistično značilna povezava.

sotnosti manjšinskega jezika je bolj prisotno pri pripadnikih italijanske narodnosti na Obali kot pa pri pripadnikih madžarske narodnosti v Lendavi.¹⁰

Spremenljivka – ocena “prevelika” je pokazatelj vzdušja v jezikovno heterogenem okolju. Ocena ima specifičen pomen predvsem v okoljih, ki so zasnovana na principu enakopravnosti jezikov – tako večinskega kot manjšinskega, in to na individualni in institucionalni ravni. V našem konkretnem primeru ima ocena “prevelika prisotnost”, ki se nanaša na jezik manjšine, negativen predznak, kar pomeni, da določen odstotek ljudi moti prisotnost jezika manjšine v javnem življenju. To odseva njihovo stališče, da ne sprejemajo dvojezičnega okolja in dvojezične ureditve kot nekaj naravnega. Nesprejemanje dvojezičnega okolja nam potrjujejo tudi podatki, ki se nanašajo na stališča anketirancev do dvojezičnosti (to nam dokazuje predvsem analiza trditve “dvojezičnost je v mojem kraju življenjska nujnost”).

Ocena “prevelika prisotnost” manjšinskega jezika v javnem življenju v različnih časovnih točkah pri vseh skupinah nakazuje, da trend vprašanih s takim stališčem narašča. Statistične razlike v rezultatih med etničnimi skupnostmi in med narodnostno mešanim okoljem¹¹ obstajajo. Zlasti so statistično pomembne razlike v oceni “preveč” pri Slovencih in pri skupini “drugi” na Obali in v Lendavi. Pri pripadnikih manjšine na obeh narodnostno mešanih območjih pa ni zaznati tako močnih statističnih razlik v oceni, da je prisotnost prevelika (Graf 2).

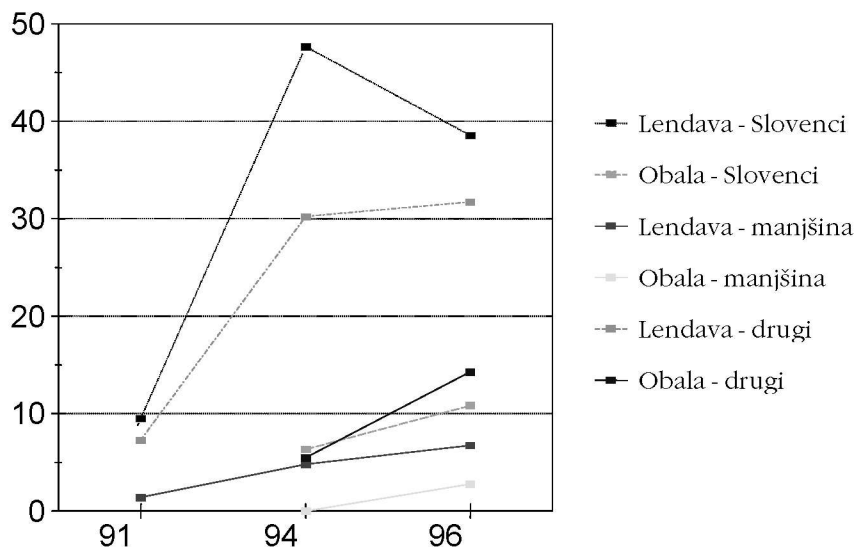
Pri Slovencih v Lendavi se je statistično povečal trend ocene, da je prisotnost prevelika (pogoj je, da je $p < 0,05$, pri Slovencih v Lendavi je $p = 0,000$), medtem ko pri Slovencih na Obali trend ni statistično pomemben ($p = 0,072$).

★ ★ ★

¹⁰ Ibid 9 Priloga 1, Graf 1.

¹¹ Ibidem 9 Priloga 1, Tabela 4, predstavljen Chi-Square Test za vsako skupino in območje.

Graf 2: Prikaz narodnostne strukture anketirancev, ki so odgovorili, da je manjšinskega jezika v javnem življenju preveč

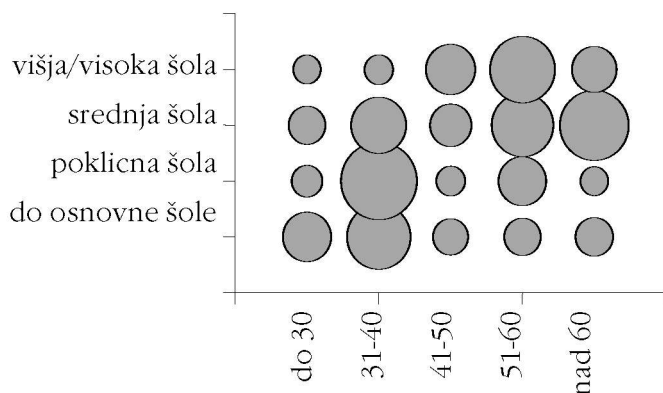


Le majhno število anketiranih pripadnikov manjšine na obeh območjih je ocenilo, da je prisotnost manjšinskega jezika prevelika. Večji odstotek iz skupine "drugi" je v različnih časovnih točkah oceno spremenil. Zlasti v Lendavi se je statistično povečal trend ocene "preveč" pri skupini "drugi" ($p = 0,000$), medtem ko na Obali trend v oceni "preveč" pri skupini "drugi" ni statistično značilen ($p = 0,071$).

Ocena "prevelika prisotnost" na nek način kaže, da ne sprejemajo različnost in večkulturno okolje, v katerem anketiranci živijo. Predvidevali smo, da mlajša generacija zaradi številnih družbenih dejavnikov bolje sprejema različnost in ni, tako kot starejši, obremenjena z zgodovinskimi dogodki. Prav tako pa je mlajša generacija na narodnostno mešanih okoljih vključena v sistem dvojezične vzgoje in izobraževanja, katerega cilj je tudi vzgajanje k sprejemanju različnosti.

Graf 3: Prikaz anketirancev, ki so odgovorili, da je manjšinskega jezika v javnem življenju preveč, glede na starost in izobrazbo¹²

	Do 30 let	31–40 let	41–50 let	51–60 let	Nad 61 let
do osnovne šole	5.6 %	9.5 %	3.0 %	3.2 %	3.4 %
poklicna šola	2.3 %	13.5 %	2.0 %	5.4 %	1.9 %
srednja šola	3.3 %	7.2 %	4.1 %	9.0 %	11.2 %
višja/visoka šola	1.9 %	2.0 %	5.8 %	10.0 %	4.8 %



Zanimivo je, da v obravnavanem vzorcu med vsemi, ki prisotnost manjšinskega jezika v okolju ocenjujejo kot preveliko, najbolj izstopa generacija 31–40 let.. Podatek preseneča, saj je prav ta skupina v aktivnem vsakdanjem stiku z okoljem. Nespodbuden podatek – vprašani so se za to oceno odločili zavestno – pomeni, da dvojezičnosti v svojem okolju ne sprejemajo. Podrobnejša analiza strukture teh izpraševancev je pokazala, da ima večina poklicno oz. srednješolsko izobrazbo. Predvidevamo lahko, da vprašani v času šolanja niso obiskovali enega izmed modelov dvojezičnega izobraževanja. Dejstvo, da relativno veliko vprašanih ocenjuje prisotnost manjšinskega jezika kot “preveč”, nakazuje, da družbeno okolje v najširšem pogledu ne prispeva dovolj k ustvarjanju dvojezičnega vzdušja in da vprašani ne sprejemajo jezikovne raznolikosti kot prednost.

Grafični prikaz (Graf 3) prikazuje strukturo vprašanih, ki meni, da je manjšinski jezik preveč prisoten, glede na starost in izobrazbo. V prikazu so vključeni rezultati

¹² V grafu so vključeni rezultati raziskave iz Lendave 1991 in Obale 1994.

prve raziskave v Lendavi (1991) in prve raziskave na Obali (1994) ter tako prikazani obe narodnostno mešani okolji kot celoto. Izhajali smo iz stališča, da je sprejemanje jezikovne različnosti v Sloveniji zasnovano na skupnih izhodiščih.

Percepcije in stališča o prisotnosti manjšinskega jezika na narodnostno mešanem območju v Sloveniji obravnavajo tudi druge raziskave. Pri tem je treba omeniti rezultate mednarodne raziskave¹³ med izbrano/vodilno populacijo v Lendavi. Analiza rezultatov o prisotnosti manjšinskega jezika je pokazala, da rabo manjšinskega jezika v dvojezični ureditvi vprašani sprejemajo predvsem kot možnost, da lahko Madžari govorijo v svojem maternem jeziku, da jim dvojezična ureditev pomaga pri ohranjanju etnične identitete in krepi samozavest. Jezikovno raznolikost v okolju sprejemajo predvsem kot možnost lažjega sporazumevanja.

Ne glede na prikazana in analizirana odstopanja v stališčih in percepcijah med vprašanimi pa med večino prevladuje ocena, da je prisotnost manjšinskega jezika na narodnostno mešanih območjih v Sloveniji v javnem življenju ravno pravšnja, kar pomeni, da sprejemajo jezikovno raznolikost.

STALIŠČA DO DVOJEZIČNOSTI

Stališča do dvojezičnosti so analizirana na osnovi analize enajstih trditev¹⁴ o dvojezičnosti in nakazujejo kako posamezniki zaznavajo in sprejemajo jezikovno raznolikost v okolju, kjer živijo. Vprašani so se na osnovi petih možnosti morali odločiti ali se s trditvami strinjajo ali ne. Možnosti so bile: popolnoma se strinjam, v glavnem se strinjam, niti se ne strinjam, niti se ne strinjam, v glavnem se ne strinjam, sploh se ne strinjam.

* * *

¹³ Mednarodna raziskava je potekala v okviru projekta "Medetnični odnosi in narodna identiteta v slovenskem etničnem prostoru" (nosilka prof. Albina Nečak Lük) v treh narodnostno mešanih območjih – v Sloveniji (Lendava), Estoniji (Silla Mea) in Ukrajini (Uzgorod) v letu 1997. O tem glej več Nečak Lük, Muskens, Novak - Lukanovič (ur.), 2000.

¹⁴ Trditve so bile naslednje:

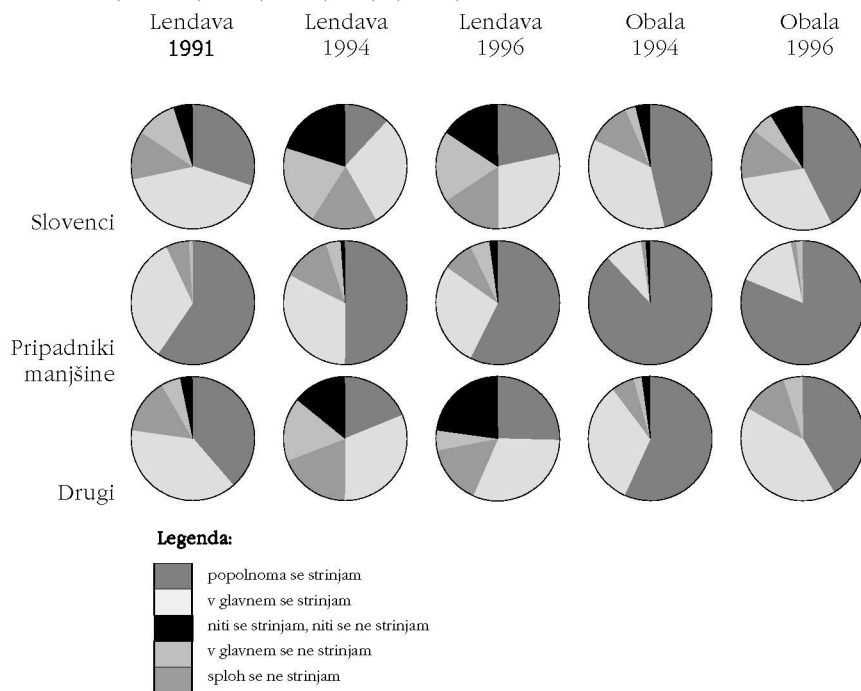
1. *Dvojezičnost je v mojem kraju življenjska nujnost.*
2. *Na narodnostno mešanem območju bi morali Slovenci in Madžari/Italijani imeti tudi v praksi enake pravice in dolžnosti do slovenskega in madžarskega/italijanskega jezika.*
3. *Madžari/ Italijani so se dolžni naučiti slovenski jezik.*
4. *Pod vplivom dvojezičnosti se oblikuje jezik, ki ni ne slovenski ne madžarski, ne italijanski.*
5. *Na narodnostno mešanem območju morajo biti vse šole dvojezične/vsi se morajo učiti oba jezika.*
6. *Slovenec se ni treba učiti madžarščine/italijanščine.*
7. *Na narodnostno mešanem območju mora biti vse poslovanje v javnosti dvojezično.*
8. *Pod vplivom dvojezičnosti Madžari/Italijani opuščajo svoj jezik.*
9. *Dvojezičnost se v mojem kraju spoštuje.*
10. *Na narodnostno mešanem območju morajo biti vsi napisi in reklame dvojezični.*
11. *Na delovnem mestu naj vsi delavci govorijo slovensko.*

Za posamezne trditve je bila izračunana povprečna vrednost strinjanja. Z metodo logistične regresije se je nakazal trend spreminjanja stališč med posameznimi skupinami v različnih časovnih točkah in izpostavljene so bile razlike med skupinami.

Kot izhodiščno trditev pri obravnavanju stališča anketirancev do dvojezičnosti v prispevku predstavljamo "dvojezičnost je v mojem kraju življenjska nujnost".

Sprejemanje dvojezičnosti na narodnostno mešanih območjih predstavlja življenjsko nujnost, ki jo človek sprejme kot nekaj samoumevnega in naravnega. Sama trditev še ne nakazuje, ali se vprašani strinjajo z dvojezičnostjo ali jo odklanjajo ter kako se v dvojezičnem okolju jezikovno obnašajo, ampak nakazuje, kako vprašani zaznavajo različnost v svojem okolju. Posamezniki (v obravnavo smo vključili vse – poleg Slovencev in pripadnikov manjšin tudi tiste, ki so se opredelili kot drugi) v različnih časovnih točkah različno sprejemajo dejstvo, da je dvojezičnost v njihovem kraju življenjska nujnost, kar nam nazorno prikazuje grafična porazdelitev (glej Graf 4). Že na prvi pogled je mogoče zaznati razlike med Lendavo in Obalo. V Lendavi so stališča bolj pestra, zlasti zaznavna pa je sprememba med letoma 1991 in 1994, ki smo jo zasledili tudi pri obravnavi drugih vprašanj. Relativno velik del Slovencev in tudi drugih se v glavnem oziroma sploh ne strinja s trditvijo, da je dvojezičnost v njihovem kraju življenjska nujnost. To pa še ne pomeni, da različnosti v okolju ne sprejemajo. Koncept dvojezičnosti ni del njihovega vsakdanjega življenja, kar potrjujejo tudi s samo rabo slovenskega jezika na delu in v stikih z javnimi ustanovami (v shemi jezikovnega prilagajanja jih večina sodi v model A). Naša predvidevanja so bila, da imajo tako stališče predvsem posamezniki, ki so se na narodnostno mešano območje priselili in zato z dvojezičnostjo niso zaživel. Vendar poglobljena statistična analiza ni pokazala statistično pomembne povezave (vrednost p ni bila v nobeni povezavi trditve s priselitvijo manjša od 0,05).

Graf 4: Dvojezičnost je v mojem kraju življenjska nujnost



Različni družbenopolitični dogodki v Sloveniji so vplivali, da so vprašani, vključeni v raziskave, v različnih časovnih točkah spreminjali svoje stališče do dvojezičnosti, kar je pokazalo, da so se z nekaterimi trditvami bolj, z drugimi pa manj strinjali. Rezultati so pokazali, da percepcijo jezikovne raznolikosti zaznazuje tudi odnos do dvojezičnosti.

Z večino trditev, ki se nanašajo na dvojezičnost, se anketiranci v glavnem strinjajo, kar pomeni, da večina odgovorov ne kaže razlikovanja v stališčih med skupinami. Razhajanja v pogledu na dvojezičnost se pojavljajo samo pri nekaterih trditvah in pri posameznih skupnostih, ki jih v prispevku tudi predstavljamo.

V Lendavi so tako Slovenci kot Madžari predvsem med leti 1991 in 1994 spreminjali svoja stališča do dvojezičnosti, medtem ko med leti 1994 in 1996 pri nobeni od skupin ni zaznana statistično pomembna sprememba stališč (druge smo izločili). Primerjava statističnih rezultatov iz leta 1991 in 1996 kaže, da so anketi-

ranci spreminjali svoj pogled samo na nekatere vidike dvojezičnosti. Spremembe nakazujejo trend odmikanja od uresničevanja koncepta dvojezičnosti, kot ga deklarirajo ustavnopravno dokumenti v Sloveniji. Ti rezultati ne govorijo v prid vzajemnemu jezikovnemu prilagajanju. Na osnovi statističnih analiz lahko trdim, da so leta 1996 v Lendavi Slovenci bolj kot leta 1991 zagovarjali trditev, naj na delovnem mestu vsi delavci govorijo slovensko, manj pa, da morajo biti vsi napisi in reklame dvojezični. Tudi Madžari so svoja stališča do različnih vidikov dvojezičnosti bolj spreminjali, statistika pa je zaznala, da se leta 1996 manj strinjajo s trditvama, da morajo biti na narodnostno mešanem območju vse šole dvojezične ter da se pod vplivom dvojezičnosti oblikuje jezik, ki ni ne slovenski ne madžarski. Prav tako se manj strinjajo s trditvijo, da se v njihovem kraju dvojezičnost spoštuje. Vse navedene trditve potrjujejo, da je bilo okolje leta 1996 manj naklonjeno dvojezičnosti kot leta 1991. To podkrepi tudi analiza podatkov o trditvi – "dvojezičnost je v mojem kraju življenjska nujnost".

Na Obali so tako Slovenci kot Italijani v obravnavanih časovnih točkah spreminjali svoj pogled na dvojezičnost.¹⁵ Na osnovi statističnih rezultatov, ki jih prikazuje Graf 4, v vseh časovnih točkah ni prišlo do zelo izrazitih odstopanj v stališču do obravnavane trditve. Večina vprašanih ne glede na narodnostno pripadnost sprejema dvojezičnost kot del svojega življenja. Pozitivno sprejemanje dvojezičnega okolja med večino vprašanih na Obali se potrjuje tudi z oceno, da je manjšinski jezik ravno prav prisoten- Slovenci so se leta 1996 bolj kot leta 1994 strinjali, da se morajo Italijani naučiti slovenski jezik, prav tako pa so se bolj strinjali, da se pod vplivom dvojezičnosti oblikuje jezik, ki ni niti slovenski niti italijanski.

Italijani so se podobno kot Slovenci leta 1996 manj kot leta 1994 strinjali, da je dvojezičnost življenjska nujnost, prav tako so se manj strinjali, da se dvojezičnost v njihovem kraju spoštuje, večji poudarek pa so dali trditvi, da so se Italijani dolžni naučiti slovenski jezik.

Statistični kazalci nakazujejo, da so Slovenci v vseh časovnih točkah manj spreminjali svoja stališča do posameznih trditev, kot pa pripadniki manjšine. To si lahko razlagamo z dejstvom, da so pripadniki manjšine (tako Italijani kot Madžari) veliko bolj občutljivi na družbena dogajanja in da sami zaznavajo svojo etnolingvistično vitalnost kot šibko. Vse to vpliva na spreminjanje stališč glede na družbene dogodke.

Podatki so pokazali, da je statistično pomembna razlika med skupinama v trditvi, "da na narodnostno mešanem območju mora biti vse poslovanje v javnosti

* * *

¹⁵ Prikaz statističnih sprememb v stališčih o dvojezičnosti glede na posamezno časovno točko na Obali in v Lendavi glej Sonja Novak Lukanovič, Jezikovno prilagajanje na narodnostno mešanih območjih Slovenije, Ljubljana, FF, doktorska disertacija, Priloga 1, Tabela 13.

dvojezično". S trditvijo se veliko bolj strinjajo Madžari kot pa Slovenci. V letu 1994 pa se za razliko od Madžarov Slovenci veliko bolj strinjajo s trditvijo, "da naj na delovnem mestu vsi delavci govorijo slovensko" .

Na Obali razlike med večino in manjšino oziroma med Slovenci in Italijani zaznamujejo tudi nekatere druge trditve. Slovence in Italijane v obeh časovnih točkah razlikuje trditev "dvojezičnost se v mojem kraju spoštuje" , s katero se bolj strinjajo Slovenci kot pa Italijani, v letu 1996 pa se statistično razlikujeta skupini tudi pri trditvi, ki pravi, da se Slovincem ni treba učiti italijanščine.

Trditev "za Slovence ni potrebno, da se učijo madžarski/italijanski jezik (M/J)" statistično razlikuje Slovence v Lendavi in na Obali (manjše povprečje = večje strinjanje).

	1991	1994	1996
Lendava Slovenci	3,07	2,57	2,67 *
Lendava manjšina	3,72	3,39	3,61
Obala Slovenci		4,03	4,12*
Obala manjšina		4.09	4.09

*Opazna statistična razlika med Slovenci v Lendavi in na Obali.

Ta rezultat nakazuje, da Slovenci na Obali sodijo, da je zanje pomembno učenje jezika manjšine. Znanje jezika jim tako omogoča komunikacijo v drugem jeziku, kar nakazuje, da na Obali obstajajo objektivni in subjektivni pogoji dvosmernega jezikovnega prilagajanja oziroma vzajemnega jezikovnega prilagajanja. V Lendavi je situacija nekoliko drugačna in Slovenci se relativno močno strinjajo, da zanje ni potrebno, da se učijo, torej posledično tudi, da znajo madžarski jezik. To njihovo subjektivno stališče pa kaže, da v Lendavi družbeno vzdušje ne ustvarja pogojev dvosmernega jezikovnega prilagajanja v takem smislu, kot to nakazujejo podatki za Obalo. Ti podatki kažejo trend različnega sprejemanja jezikovne raznolikosti.

ZAKLJUČEK

Statistična analiza empiričnih podatkov naših raziskav je pokazala, da vprašani na Obali in v Lendavi različno sprejemajo dvojezično okolje. Vrsta ocen, samoo-

cen in stališč do jezika, do dvojezičnosti, do dvojezične vzgoje in izobraževanja, je pokazala na statistično zaznane razlike med skupinami in med okoljem – med Obalo in Lendavo. V Lendavi je statistično večji odstotek pripadnikov večine kot na Obali ocenilo, da je manjšinski jezik v javnem življenju preveč prisoten, razlike pa so se pokazale tudi v subjektivni oceni znanja jezika. Ocene o znanju slovenskega jezika so podobne, razlikujejo pa se ocene o znanju manjšinskega jezika. Slovenci v Lendavi svoje znanje madžarskega jezika ocenjujejo slabše kot ocenjujejo Slovenci na Obali svoje znanje italijanskega jezika. Prav tako pa so tudi Madžari v Lendavi ocenili svoje znanje madžarskega jezika slabše kot Italijani znanje svoje materinščine. Pri analizi trditev o pomenu jezika se prepletata instrumentalna in integrativna vloga jezika, vprašani pripisujejo velik pomen znanju slovenskega, prav tako pa tudi znanju manjšinskega jezika. Stališča večine in manjšine do manjšinskega jezika so različna. Tudi s sprejemanjem dvojezičnosti kot življenjsko nujnostjo so se v statistični analizi pokazale razlike med Lendavo in Obalo. Na Obali se bolj strinjajo, da je dvojezičnost v njihovem kraju življenjska nujnost.

Odnos do jezika in odnos do jezikovne raznolikosti vsebuje kognitivni element, kar pomeni, da ima vsak posameznik izdelano svoje mnenje in svoje stališče do drugega jezika, kar vpliva na rabo jezika, na strategije jezikovnega prilagajanja. Rezultati raziskav so pokazali, da se stališča večinskega in manjšinskega prebivalstva do slovenskega jezika ne razlikujejo, razlikujejo se stališča posamezne skupine do jezika manjšine – do italijanskega in do madžarskega, kar pomeni, da se tako večina kot manjšina na Obali in v Lendavi v stališčih do manjšinskega jezika med seboj razlikujeta. Razlika v stališčih večine in manjšine do manjšinskega jezika kaže tudi na večjo razliko v objektivni etnolingvistični vitalnosti etničnih skupin v stiku. Rezultati niso potrdili, da se vprašani na Obali ali v Lendavi zelo močno strinjajo s trditvijo, da je znanje manjšinskega jezika potrebno pri zaposlovanju. Na drugi strani pa so vsi prepričani o nujnosti dvojezičnega poslovanja na narodno mešanem območju. Rezultati so tudi pokazali, da se pri stališčih do znanja manjšinskega jezika tako na Obali kot v Lendavi prepletata integrativna in instrumentalna vloga jezika, kar zagotavlja, da se v okolju različnost sprejema in da obstaja možnost vzajemnega jezikovnega prilagajanja.

Vprašani na Obali in v Lendavi so spreminjali svoj pogled na nekatere vidike dvojezičnosti. Statistična križanja so pokazala, da tistim posameznikom, ki ocenjujejo prisotnost manjšinskega jezika kot preveliko, znanje jezika manjšine ni pomembno, prav tako pa dvojezičnega okolja ne sprejemajo kot življenjsko nujnost.

REFERENCE:

- Barth, F. (1969) *Ethnic Groups and Boundaries*. Boston: Little Brown.
- Trudgill, P. (1986) *Sociolinguistics. An Introduction to Language and Society*. Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books.
- Nečak Lük, A., Muskens, G., Novak-Lukanovič, S. (ur.) (2000) *Managing the Mix thereafter: Comparative Research Into Mixed Communities in Three Independent successor States*. Ljubljana: Institute for Ethnic Studies.
- Novak Lukanovič, S. *jezikovno prilagajanje na narodnostno mešanih območjih v Sloveniji*. Filozofska fakulteta, Ljubljana, doktorska disertacija, 2003.

